

Spierings, Niels, Zaslove, Andrej, Mügge, Lisa & Sarah L. de Lange, 2015. "Gender and populist radical-right politics: an introduction", *Patterns of Prejudice*, special issue, 49 (1-2), s 3-15.

Taggart, Paul, 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.

Åkesson, Jimmie, 2015a. *Satis Polito*. Stockholm: Asp & Lycke.

Åkesson, Jimmie, 2015b. 'Jimmie Åkessons sommartal', <http://avpixlat.info/2014/08/02/jimmie-akessons-sommartal-2/>, hämtat 150707.

Anders Hellström är lektor i statsvetenskap vid Malmö högskola.

E-post: anders.hellstrom@mah.se

Zola, Émile, 2015. *Jag anklagar: brev till republikens president*. Stockholm: 33 sidor.

Anmälan av Erik Ringmar

Émile Zolas "J'accuse ...", ett öppet brev till den franska republikens president Félix Faure, publicerades i den radikala morgontidningen *L'Aurore*, den 13 januari, 1898. Ämnet var det justitiemord som begåtts mot Alfred Dreyfus, en 25-årig kapten i franska armén som i december, 1894, dömts för spioneri för Tysklands räkning och förvisats till den ökända Djävulsön. Grunderna för domen var svaga. En städerska på tyska ambassaden i Paris som jobbade åt den franska underrättelsetjänsten hade vittjat militärattaché Maximilian von Schwartzkoppens papperskorg och kommit över ett sönderrivet brev – senare känd som *le bordereau*, "listan" eller "förteckningen" – som när det pusslats ihop gav bevis för att någon i den franska militärledningen läckte information. Eftersom uppgifterna gällde olika typer av vapensystem föll misstankarna på de yngre officerare, *stagiaires*, som nyligen praktiserat inom de olika vapenslagen. Efter att ha studerat handstilen på brevet identifierades Alfred Dreyfus som

en trolig kandidat, och att han var av judiskt påbrå var en lycklig omständighet i fallet. Arméns ära måste räddas och om en jude var ansvarig kunde en enkel uppdelning göras mellan "riktiga fransmän," som var lojala mot republiken, och utlänningar och kosmopoliter som var beredda att förråda den. Att Dreyfus var en fransk patriot, född i Alsace, som älskade armén och fosterlandet förbisågs. Att han dessutom hade en stor privat förmögenhet, inga skulder, och därför knappast var i behov av tyskarnas pengar, glömdes också bort. Hans handstil var inte ens så lik stilen i det uppsnappade brevet. Efter en snabb rättegång i en militärdomstol blev Dreyfus ivägskickad till Franska Guyana.

Tiden sedan förlusten i kriget mot tyskarna år 1871 hade varit ekonomiskt framgångsrik för Frankrike men Panamabolagets krasch, 1892, och den miljard francs som försnillats i projektet, hade sopat bort många investerarens förmögenheter och i början på 1890-talet började de ekonomiska konjunkturen dessutom svikta. Politiskt var den Tredje Republiken svag. Bland radikala grupper var minnet fortfarande starkt av de 20,000 *Communards* som dödats när Pariskommunen slogs ner, 1871, och till dem anslöt sig en växande, missnöjd, arbetarklass som var snabb att strejka och gärna talade om revolution. Anarkisterna var inte många, men de var högljudda. Monarkisterna å sin sida sökte en återgång till kejsarligt styre, och general Georges Ernest Boulanger – känd som "Général Revanche" – propagerade allt mer aggressivt för ett nytt krig mot Tyskland. De som fortfarande trodde på 1789 års ideal om frihet, jämlikhet och broderskap kritiserades allt mer öppet av de som försvarade ett Frankrike enat kring den franska "rasen" och den katolska kyrkan. Frankrike verkade vara på gränsen till en statskupp eller ett inbördeskrig.

Få av de här motsättningarna avspeglades i parlamentet och som Panamasvindeln visat var parlamentarikerna ofta korrupta. Istället utspelades de politiska kontroverserna i

dagspressen. Efter den allmänna folkskolans införande år 1882 kunde i stort sett alla fransmän läsa och efter att tryckpressarna automatiserat kunde tidningar massproduceras. Det fanns stora pengar att tjäna i den nya marknaden och skrupulösa redaktörer gjorde vad de kunde för att skapa sensationella rubriker och sälja lösnummer. För det syftet fungerade politiska kontroverser minst lika bra som korruptionsskandaler och *crimes passionnels*. På högerkanten var Édouard Drumonts *La Libre parole*, 1892, öppet antisemitisk, medan Jean Jaurès *L'Humanité*, på vänsterkanten, förespråkade revolution. Till vänster fanns också *L'Aurore*, där Zolas anklagelser publicerades, utgiven av den blivande premiärministern Georges Clemenceau.

I det kaotiska politiska läget var det bara armén som åtnjöt ett starkt förtroende bland alla fransmän. Visst fanns det många rasister bland officerarna, men det fanns också liberaler, antiklerikala, och även många judar. Trots fördomarna hade minoritetsgrupper uppbackning från högsta instans. År 1892 hade krigsministern, Charles de Freycinet, utan tvetydigheter försäkrat att alla franska medborgare kunde tjäna sitt land i uniform och att ingen diskriminering skulle tillåtas. Armén förenade landet – inte minst viktigt under en tid då Tyskland såg ut att upprusta. Det var också därför existensen av en spion i fransk uniform var så graverande. Men när Dreyfus väl blivit dömd var problemet löst och efteråt ville ingen tala mer om saken – inte heller franska judar för vilka hela affären var pinsam. Ingen kunde tänka sig att armén gjort ett misstag.

Där kunde historien egentligen ha slutat, men Dreyfus fru Lucie och hans bror Mathieu hade aldrig slutat tro på hans oskuld och de började snart göra sina egna efterforskningar. Det enda de hade att gå på var *le bordereau*. Handstilsexperter de tillkallat bekräftade att den inte var skrivet i Alfreds hand, men vem var spionen? I november 1897 lät Mathieu trycka upp en reproduktion av brevet som klistrades upp på gathörn runt

Paris. Här fick en banktjänsteman vid namn Castro en dag se det och genast kände han igen handstilen som tillhörande en av sina mest besvärliga klienter: Ferdinand Walsin Esterhazy, en officer och aristokrat av ungersk bakgrund som förlorat alla sina pengar på hästar och kvinnoaffärer. Han kontaktade Mathieu Dreyfus.

Samtidigt hade Georges Picquart börjat intressera sig för saken. Picquart var chef för den militära underrättelsetjänsten, en dokumenterad antisemit, men han var också en omutlig byråkrat som tog republikens ideal på största allvar. Under våren 1896 fick Picquart en ny leverans av dokument från städerskan på tyska ambassaden. Bland papperen fanns ett brev från Schwartzkoppen till Esterhazy. Kopplingen mellan den tyske militäretachén och en fransk officer fick Picquart att åter igen intressera sig för Alfred Dreyfus. När han sedan jämförde exempel på Esterhazys handstil med *le bordereau* förstod han plötsligt vem spionen var. Han förde ärendet vidare till sin chef, men för militären kunde en upprättelse för Dreyfus bara leda till pinsamheter. Picquart beordrades att hålla tyst och förflyttades snart till en ny post i Tunisien.

När Picquart återkom till Paris på permission pratade han med inflytelserika vänner både om Dreyfus och om sina egna bekymmer och till slut när informationen vice-presidenten för senaten, Auguste Scheurer-Kestner, som bestämmer sig för att ge publicitet åt de nya uppgifterna. Resultatet blir att Esterhazy den 10 januari, 1898, ställs inför militärdomstol, men redan efter en dag i rätten frikänns han. Istället arresteras Picquart för brott mot tystnadsplikten. Émile Zola som redan skrivit artiklar om fallet, beslutar sig nu för att använda hela sin kreativa kraft för att försvara Dreyfus. År 1898 stod Zola på toppen av sin karriär. De tjugo romaner som utgör Rougon-Macquart sviten – med bästsäljande titlar som *L'Assommoir*, 1877, *Nana*, 1880, *Germinal*, 1885, och *La bête humaine*, 1890 – hade gjort honom till Frankrikes mest inflytelserika författare. Han hade mycket att

förlora, och ingenting uppenbart att vinna, på att engagera sig för Dreyfus sak. I artikeln gick Zola igenom fallet, men det som skapade sensation var att han nämnde namn. Han anklagade militärdomstolen för att ha fattat fel beslut och de som handlagt ärendet för att vara inkompetenta och korrupta. Clemenceau, *L'Aurores* redaktör, tog den återkommande frasen "j'accuse ..." och gjorde den till ledande rubrik på första sidan. Den dagen såldes tidningen i 300,000 exemplar.

Det här är inte första gången Zolas text ges ut på svenska. Den publicerades direkt i *Svenska Dagbladet* och redan 1898 i bokform av Bonniers (Zola 1898). Vad som gör texten angelägen idag, och som orsakar återutgivningen är, säger Ann-Marie Åsheden, redaktör på förlaget 33 sidor, det faktum att "antisemitismen åter börjat gro" (Åsheden 2015). Inramning som Zolas text givits är också helt inriktad på Dreyfus judiska bakgrund, och det är Dreyfus judiskhet och det franska samhällets rasism som understryks i Rolf Tardells förord till texten (Tardell 2015). Tardell passar till och med på att nämna sin egen mamma som överlevde Auschwitz. Det var alltså som jude som Dreyfus skickades till Djävulsön och det var fransmännens rasism som gjorde att 15,000 av deras landsmän förlorade sina medborgarskap under Vichyregimen och att 90,000 judar skickades till gaskamrarna. "Tiderna förändras men fördomarna består," avslutar Tardell, och idag har judar återigen blivit måltavlor för högerextremister och för unga, arga, araber som flyttar konflikten i Mellanöstern till Frankrikes gator. Och det som händer i Frankrike kan hända var som helst – också i Sverige. Rasism måste motarbetas. Vi får inte glömma.

Rasismens betydelse för Dreyfusaffären är uppenbar. Trots att endast en bråkdel av Frankrikes befolkning var av judisk börd – kanske en femtedel av en procent vid sekelskiftet – så var antisemitismen vida utbredd. Landet hade förändrats snabbt under 1800-talets sista årtiondena och många fransmän kände sig marginaliserade och hotade

av förändringarna. Det var lätt att skylla på judarna. Rasismen var aktivt uppmuntrad, och utnyttjad, av politiska rörelser som den konservativa *Action française* och aggressivt rasistiska författare som Maurice Barrès och Charles Maurras fann en hängiven läsekrets. Det har till och med sagts att Frankrike var en mer trolig plats än Tyskland för ett folkmord på judarna och att Hitler lika gärna kunnat vara fransman. Det var också Dreyfusaffären som gjorde Theodor Herzl till sionist. Om judarna inte är säkra i hemlandet för *les droits de l'homme*, resonerade han, så är de inte säkra någonstans.

Att Frankrike besparades Tysklands historia kan förklaras av att tillräckligt många fransmän när det gällde stod upp för 1789 års ideal, och det var också de idealen som både Zola och Picquart modigt försvarade. När anti-Dreyfusianerna hänvisade till vad som var bäst för armén och för landet så hänvisade Dreyfusianerna till principer. Att förråda principerna om frihet, jämlikhet och broderskap hade varit att förråda den franska republiken. Dreyfusianerna handlade kanske dumt men de handlade rätt. Jämför Tyskland. Tyskland genomgick aldrig en revolution som liknade 1789 års franska, och när landet till slut enades 1871 så ställde sig den nya staten inte bakom en uppsättning liberala paroller (Ringmar 2003). Alltför många tyskar följde regler och inte tillräckligt många förstod betydelsen av principer.

Det är inte fel att sätta in Dreyfusaffären i ett antisemitiskt sammanhang, men det är samtidigt fullständigt otillräckligt. Det förklarar inte logiken bakom det som hände och det gör att vi drar felaktiga slutsatser angående situationen idag. Visst var många fransmän rasister, men rasismen hade en speciell roll i Dreyfusaffären. Det var istället arméns ära hela saken gällde. Problemet för Dreyfus var att en militärdomstol avgjort hans öde och att ingen, utom han själv och hans närmaste, hade någonting att vinna på att frågan togs upp igen. De som dömde Dreyfus var inte rasister i första hand utan militärer

övertygade om militärens avgörande roll. Under en tid av mycket snabba sociala och ekonomiska förändringar var armén sedd som den enda helande och enande kraften i det franska samhället. Att ifrågasätta domen var att ifrågasätta militären och att ifrågasätta militären var att underminera landet. Rätts-haveriet, som många av de ansvariga politikererna var beredda att erkänna, var ingenting gentemot det statshaveriet de befarade. Alfred Dreyfus själv var det bästa exemplet på denna militära patriotism och han fortsatte att vara lojal mot armén genom hela affären. När han återkom från Djävulsön för sin nya rättegång gjorde han många radikala supportere besvikna genom att tala och föra sig som en soldat. I första världskriget slogs han sedan stolt för sitt land.

Det antisemitiska sammanhanget kan heller inte förklara varför affären fick en så stor betydelse i fransk politik och varför den fortsatt att förfölja fransmännen i över ett sekel. Det var egentligen aldrig Dreyfus som saken gällde. Han var bara en symbol, en åskledare som drog till sig blixten. Det var istället arvet från franska revolutionen som stod på spel och därmed vilken sorts stat Frankrike skulle vara. Dreyfusianerna såg Frankrike som ett liberalt land, grundat på 1789 års principer, medan anti-Dreyfusianerna såg det som ett konservativt land, grundat på katolska kyrkan, traditioner och social hierarki. Det är också den striden som fortfarande utkämpas. Anti-Dreyfusianerna finns idag i Front National som regelmässigt attraherar en fjärdedel av de franska väljarna. Idag är de mer seger-vissa än någonsin. I valet till EU parlamentet 2014 blev Front National landet största parti och ledaren, Marine le Pen, har chanser på presidentposten 2017. Alfred Dreyfus ska åter igen föras inför skranket och nästa gång ska han förklaras skyldig.

Rasismen är ett bakgrundssorl som alltid hörts i Europas historia. Visst kan vi önska att fördomarna bara skulle försvinna, men utsikterna är små. Att "motarbete" och "aldrig glömma" räcker därför inte. Man måste

också förstå de syften som rasismen använts till och den roll den spelat. Man måste förstå det historiska sammanhanget. Idag är antisemitismen inte det största hotet mot frihet, jämlikhet och broderskap och Front National har på sista tiden gjort stora ansträngningar att liera sig med franska judar. Det största hotet mot de liberala idealen är idag istället islamofobin och den motreaktion bland muslimer den ger upphov till.

REFERENSER

- Arendt, Hannah, 1973. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt.
- Burns, Michael, 1999. *France and the Dreyfus Affair: A Documentary History*. Boston: Bedford/St. Martin's.
- Ringmar, Erik, 2003. "The Institutionalization of Modernity: Shocks and Crises in Germany and Sweden", s 24-42 i *Culture and Crisis: The Case of Germany and Sweden*, red. Nina Witoszek and Lars Trägårdh. Oxford & New York: Berghahn Books
- Ringmar, Erik, 2014. "Pontus Fahlbeck, tidsandan och folkrörelserna," *Statsvetenskaplig tidskrift* 116, nr 3, s 323-46.
- Tardell, Rolf, 2015. "Förord: Om att ha en behändig grupp att skylla på," i *Jag anklagar!: brev till republikens president*. Stockholm: 33 sidor.
- Zola, Émile, 1898. *Jag anklagar ...! : öppet brev till Felix Faure, Franska republikens president*. Stockholm: Bonnier.
- Åsheden, Ann-Marie, 2015. "Om utgivningen av denna bok," i *Jag anklagar!: brev till republikens president*. Stockholm: 33 sidor.

Erik Ringmar är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: Erik.Ringmar@svet.lu.se